

УДК 339.97(510):338.2(477)

Олійник О.М., канд. екон. наук, ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України»

ДОСВІД КИТАЮ З РЕАЛІЗАЦІЇ ГЕОПОЛІТИЧНИХ ІНТЕРЕСІВ ШЛЯХОМ ЗДІЙСНЕННЯ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ І НАДАННЯ ЗАКОРДОННИХ КРЕДИТІВ: УРОКИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Стаття присвячена аналізу геополітичної стратегії Китаю в умовах глобалізації. Виявлено, що протягом останнього десятиліття ця країна активно здійснює іноземні інвестиції та надає закордонні кредити і таким чином посилює свою роль у світових економічних процесах. Китай активно скуповує природні та мінеральні ресурси інших країн, а також здійснює операції злиття та поглинання відомих світових брендів, у результаті чого він став найбільшим виробником у світі. На основі вивчення досвіду Китаю зроблено висновки для України щодо захисту власних геополітичних інтересів і посилення позицій нашої держави на міжнародній арені.

Ключові слова: геополітика, геополітичні інтереси, іноземні інвестиції та закордонні кредити, злиття та поглинання.

Передумови активізації геополітичних намірів Китаю

Світова фінансова криза завдала руйнівного удару не тільки по фінансових і банківських системах багатьох країн, вона також стала випробуванням на стійкість моделей їх економічного розвитку. Найбільше постраждали країни, що мали експортно-орієнтовану модель розвитку, оскільки в умовах дефіциту грошових коштів різко знизився попит на продукцію, в-першу чергу, іноземного виробництва. Особливо це стосується країн, що розвиваються, тому що тривалий час економіки цих країн трималися за рахунок валютної виручки від продажу товарів за кордон та іноземних інвестицій. Позитивне торговельне сальдо цих країн утримувало відносно стабільний обмінний курс валют цих країн. Однак погіршення кон'юнктури зовнішніх ринків негативно вплинуло навіть на цілі сектори економік, результатом чого стали заходи з порятунку економік, зокрема: девальвація національних валют, викуп урядами країни неплатоспроможних банківських установ, підвищення облікової ставки, запровадження обмежень на імпорт та інші, що є традиційними в таких ситуаціях. Слід зазначити, що ці заходи мають короткостроковий вплив. Вони, як правило, надають можливість приборкати поширення «полум'я» кризи, проте через деякий час, залежно від того, наскільки країна інтегрована в зовнішні ринки, економічні проблеми постають знову, можливо, навіть гостріше.

На жаль, Україна також потрапила до пастки експортозалежного розвитку в умовах недиверсифікованої та низькотехнологічної структури експорту. Упродовж більш як 20 років економіка країни трималася завдяки експорту товарів сировинного походження чи первинної переробки сировини. Численні рекомендації міжнародних економічних і фінансових установ, зокрема СБ, МВФ, ОЕСР, а також напрацювання вітчизняних науковців щодо необхідності структурної перебудови економіки, розвитку малого та середнього підприємництва, не говорячи про інноваційний розвиток, не змінили архаїчної рентоорієнтованої економіки. У 2009 р. Україна пережила найбільше падіння ВВП у світі – на 16%, а офіційний курс національної валюти, відповідно, понизився на 47,9%. Останні події засвідчили гостру необхідність форму-

вання такої моделі розвитку, що забезпечує сталий розвиток та убезпечує як від внутрішніх, так і від зовнішніх шоків.

Повчальним для України є досвід економічного розвитку Китаю, який упродовж більш як 30 років демонструє вражаючі показники економічного зростання. Китайська економіка, як і українська, є експортно-орієнтованою. Однак структура китайського експорту суттєво відрізняється від українського. Китайський експорт в основній своїй масі представлений кінцевою продукцією з широким асортиментом. Хоча китайський експорт все ж таки має компонент споживчих товарів, проте з року в рік зростає частка промислової продукції із збільшенням в її складі частки високотехнологічної продукції.

Якщо на початку реформ Китай переймався в основному внутрішніми проблемами розвитку, то в міру економічного зміцнення його керівництво все більше уваги приділяє зовнішньоекономічній діяльності. Перед урядом країни, зокрема, постало питання: як зберегти вартість золотовалютних резервів в умовах девальвації американського долара. Маючи значні запаси іноземної валюти, економіка Китаю почала все гостріше відчувати вплив коливань на зовнішніх ринках. Якщо на початку реформ Китай в основному вкладав накопичені валютні резерви в казначейські зобов'язання США, то в умовах глобалізації та зміцнення економічних позицій інших країн, зокрема Індії, Бразилії, посилення протекційних заходів з боку інших країн, а також активізації діяльності регіональних організацій, зокрема АСЕАН, китайське керівництво приймає рішення щодо диверсифікації та зміни структури зовнішніх активів Китаю.

В умовах поглиблення глобалізаційних процесів у світі Китай не бажає вдовольнитися колишньою роллю переважно об'єкта міжнародних відносин, а більш активніше претендує на роль їх першорядного суб'єкта. Китайські лідери зрозуміли, що навіть за наявності потужної економічної бази та грошових ресурсів подальшому поступу країни перешкоджає її певна ізоляція від зовнішнього світу. Керівництво Китаю також усвідомлює, що стара модель економічного розвитку не дозволяє забезпечувати високі темпи росту, як це вдавалося раніше. У 2001 р. уряд Китаю затверджує програму «глобалізації», розраховану на 2001–2005 рр. Саме завдяки політиці «глобалізації» Китай посилює свою присутність на глобальних ринках.

Китайські лідери при цьому усвідомили, що підтримувати високі темпи економічного зростання за рахунок експорту стає дедалі проблематичним з огляду на те, що на ринку з'являються товари-замінники, які походять з інших, насамперед азійських країн, зокрема В'єтнаму, М'янми та Таїланду. Ці товари були такої ж якості, як і китайські, але в багатьох випадках — дешевшими. Крім того, в розвинутих країнах посилюються антикитайські настрої з приводу напливу дешевих китайських товарів на ринки цих країн, що призводило в них до скорочення власного виробництва та втрати робочих місць. За таких умов китайські лідери приходять до висновку про необхідність вивчення можливості запровадження нової моделі економічного розвитку. Одним з нових напрямів нової моделі розвитку став вихід на зовнішні ринки через збільшення закордонних інвестицій та надання кредитів.

Заходи щодо збільшення закордонних інвестицій та кредитів

Уряд Китаю активно розробляє програму активізації іноземних інвестицій за кордон. В основу законодавчого забезпечення закордонних інвестицій покладено «Вісім принципів економічної допомоги та технічної співпраці», запропонованих колишнім прем'єр-міністром Китаю Чжоу Еньлаєм ще в 1964 р. Суть їх така:

1. При наданні допомоги іншим країнами уряд Китаю завжди виходить з рівності та взаємної вигоди. Він ніколи не розглядатиме допомогу як односторонню милостиню, а лише як взаємну вигоду.

2. Надаючи допомогу іншій країні, уряд Китаю поважає суверенітет країни-реципієнта та ніколи не висуватиме жорстких умов і не проситиме про будь-які пільги.
3. Китай надає економічну допомогу у формі безпроцентної або низькопроцентної позики, також продовжує термін повернення кредиту, якщо це потрібно для того, щоб пом'якшити тягар для країни-реципієнта кредиту.
4. Надаючи допомогу іншим країнам, Китай це робить не для того, щоб поставити їх у залежність від Китаю. Допомога надається для того, щоб спрямувати країни-реципієнти на шлях незалежного та самопідтримуючого економічного розвитку.
5. Уряд Китаю намагається якнайкраще допомогти країнам реалізувати проекти, що пізніше призведе до зростання доходів і акумулювання капіталу.
6. Уряд Китаю постачатиме найкраще вітчизняне обладнання та матеріали за міжнародною ринковою ціною. Якщо це обладнання та матеріали не відповідатимуть специфікації та якості, то уряд Китаю замінить таке обладнання або поверне кошти.
7. Надаючи особливу технічну допомогу, уряд Китаю докладатиме зусилля для того, щоб працівники країни-реципієнта повністю були обізнані з відповідною технологією.
8. Експерти, що направлятимуться в країни-реципієнти, матимуть однакові умови життя з місцевими експертами. Китайські експерти не матимуть право вимагати особливі умови.

У 1983 р. тодішній прем'єр міністр Китаю п. Чжао Дзизян запропонував «Чотири принципи економічної та технологічної співпраці», які були розроблені для розвитку співпраці з країнами Африки. Вони включають такі положення:

1. У співпраці з африканськими країнами Китай дотримуватиметься принципів єдності, дружби, рівності та взаємної вигоди, поваги до їх суверенітету, невтручання у внутрішні справи, не висуватиме політичних умов та не вимагатиме привілеїв за будь-яких обставин.
2. При здійсненні економічної та технологічної співпраці з країнами Африки значна увага приділятиметься сильним сторонам і потенціалу обох сторін на основі реальних потреб та можливостей.
3. Економічна та технологічна співпраця між Китаєм і африканськими країнами здійснюватиметься в різних формах, які відповідають особливим умовам, зокрема, технічне обслуговування, навчання технічного та управлінського персоналу, що беруть участь у науковому та технологічному обміні, реалізація будівельних проєктів, здійснення спільного виробництва та створення спільних підприємств. При реалізації спільних проєктів китайська сторона спостерігатиме за дотриманням цих контрактів і не вимагатиме спеціальних умов.
4. Метою китайсько-африканського економічного та технічного співробітництва є зміцнення можливостей щодо самодостатності обох сторін і сприяння зростанню національних економік шляхом доповнення та допомоги один одному [1, с. 374].

Ці два документи заклали правову базу для здійснення закордонних інвестицій Китаю.

Для посилення китайської присутності в Африці в 1994 р. за участю Банку розвитку Китаю було створено Китайсько-африканський фонд розвитку, який сприяв залученню китайських прямих інвестицій в африканські країни. Крім того, Китайська корпорація страхування експортно-імпортних операцій почала забезпечувати китайським компаніям, що працюють в Африці, страхування експортних та інвестиційних ризиків [2, с. 37].

Хоча більшість китайських закордонних інвестицій спрямовані на розробку та експлуатацію мінеральних ресурсів, Китай також активно інвестує в інфраструктурні проєкти регіону. Китайські інвестиції в інфраструктурні проєкти протягом 2002–2003 рр. зростали на 1 млрд дол. США щороку, протягом 2004–2005 рр. – на 1,5 млрд дол. США і на кінець 2007 р.

становили 7,5 млрд дол. США. Китай профінансував 10 проектів у галузі гідроенергетики, що становить 30% всіх гідроенергетичних потужностей країни. Китай інвестував 4 млрд дол. США в будівництво доріг, шосе та залізничних колій. Основними реципієнтами китайських інвестицій стали: Нігерія, Габон і Мавританія. Китай також інвестував у інформаційно-комунікаційні проекти обсягом 3 млрд дол. США. Реципієнтами інвестиції стали: Ефіопія, Судан і Гана. Поряд із цим Китай використовує деякі африканські країни як платформу для реекспорту продукції.

У 2006 р. в Китаї в рамках політики «йти зовні» вводяться стандарти інвестування за кордон для китайських інвесторів. У травні 2009 р. Міністерство комерції Китаю розробляє «Регулюючі правила для інвесторів, що інвестують за кордон». Крім того, урядом країни розроблена стимулююча політика щодо інвестування за кордон, яка включає податкові, страхові, валютнообмінні, митні та інші послаблення для китайських інвесторів. Зокрема були відмінені ліміти на закупівлю іноземної валюти китайськими інвесторами для інвестування за кордон.

У 2009 р. Експортно-імпорتنний банк Китаю виділяє 170 млрд дол. США на реалізацію різних закордонних проектів у рамках стратегії «йти назовні». Міністерство комерції з метою підвищення рівня доступності інформації опублікувало звіти про інвестиційний клімат у різних країнах, орієнтовний перелік інвестиційних пропозицій з боку іноземних компаній для китайських закордонних інвесторів, вказівник для співпраці в галузі інвестиційних проектів з 20 країнами світу. Крім того, Міністерство комерції розробило двосторонній механізм у формі двосторонніх торгово-економічних комітетів з більше ніж 100 країнами. Також було підписано угоди про захист двосторонніх інвестицій зі 127 країнами світу. Збільшується кількість країн, з якими укладено угоди про вільну торгівлю. На III пленумі 11-го скликання Всекитайських зборів народних представників (ВЗНП) прем'єр-міністр країни Вень Дзябао заявив про необхідність всебічно підтримувати закордонну інвестиційну діяльність китайських підприємств.

З метою активізації закордонних інвестицій уряд Китаю вдається до певних заходів, зокрема у 2007 р. було створено Національний інвестиційний фонд (НІФ), діяльність якого спрямована на здійснення закордонних інвестицій. Управління коштами НІФ здійснює Інвестиційна корпорація Китаю (China investment corporation).

Інвестиційна корпорація Китаю (ІКК) є національним суверенним фондом Китаю, що відповідає за управління частиною валютних резервів Китаю. ІКК було створено у 2007 р., маючи близько 200 млрд дол. США активів під управлінням. Станом на серпень 2013 р. ІКК мала під управлінням активів на 575,2 млрд дол. США.

У 2007 р. Китай мав 1,4 трлн дол. США валютних резервів, а станом на 2013 р. цей показник виріс до 3,4 трлн дол. США. ІКК була створена з наміром використовувати ці резерви на користь держави, за зразком Temasek Holdings у Сінгапурі. Державна інвестиційна компанія Huijin Investment Corporation була приєднана до ІКК на правах дочірньої компанії.

З 2009 р. для китайських інвесторів було відмінено перевірки джерел коштів, що вкладатимуться в закордонні проекти. З розвитком приватного сектору зростає активність приватного капіталу в закордонному інвестуванні. Однак уряд ретельно контролює процес інвестування за кордон. У рамках реформування інвестиційної системи було прийнято рішення про її децентралізацію. Зокрема, заявки на інвестування за кордон в добування природних ресурсів обсягом менше 100 млн дол. США подаються до провінційних органів планування. Інвестиційні проекти більших розмірів та інвестиційні проекти в інші галузі проходять затвердження в Державному комітеті з розвитку та реформ.

Після вступу Китаю в СОТ загальний обсяг накопичених інвестицій Китаю досяг 257,7 млрд дол. США. Географія інвестицій за кордон поширилась на 180 країн світу. Го-

ловним чином інвестиції спрямовувалися в електроенергетику, металургію, нафтохімію, залізничні дороги та електронні комунікації, що становило 50% від усього обсягу вкладень. У 2007 р. прямі іноземні інвестиції зросли до 26,5 млрд дол. США, тоді як загальний обсяг зовнішньоекономічних угод становив 47,9 млрд дол. США. У 2007 р. кількість китайських компаній – інвесторів за кордон перевищила 10 тис. Географія закордонних інвестицій була такою: на Латинську Америку припадало 18,5%, Північну Америку та Європу – близько 13%, решта – інвестиції в країни Африки, БРІКС та Азійсько-тихоокеанського регіону (близько 75,5% інвестицій у цей регіон припадає на Гонконг).

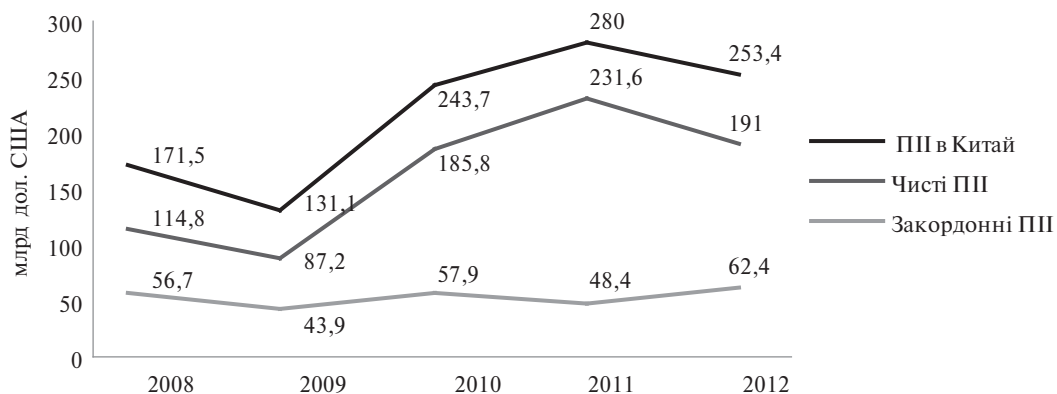

Рис. 1. Динаміка прямих іноземних інвестицій (вхідні/вихідні/чисті) в Китаї

Джерело: складено автором за даними Комісії з регулювання банківської системи Китаю

У 2008 р. обсяг прямих закордонних інвестицій збільшився на 64% і досяг 50 млрд дол. США, з яких 40,7 млрд дол. США було вкладено в нефінансовий сектор. Проте більшість інвестицій здійснювалася державними підприємствами різного рівня підпорядкованості.

Особливість інвестиційної політики Китаю полягає в тому, що в країну завжди надходить більше коштів, ніж виходить з неї. Китай завжди має позитивне сальдо прямих іноземних інвестицій, яке, як правило, з року в рік зростає.

З розвитком закордонної інвестиційної діяльності розширюються форми інвестування, зокрема: транснаціональні злиття, викуп пакетів акцій, вихід на закордонні фондові ринки, створення науково-дослідних центрів, облаштування торгово-економічних зон. Значно активізувалася діяльність китайських банків за кордоном. Великі державні банки Китаю відкрили в 29 країнах світу 47 філій та 12 представництв.

На кінець 2010 р. більше 13 тис. китайських компаній створили 16 тис. підприємств за кордоном у 178 країнах світу із загальним обсягом інвестицій 68,8 млрд дол. США, з яких 24 млрд дол. США – це реінвестування прибутку, 20 млрд дол. США – інвестиції в акціонерний капітал. Загальний обсяг накопичених інвестицій становив 317 млрд дол. США, з яких 59,7 млрд дол. США – це інвестиції в акціонерний капітал, 120 млрд дол. США – реінвестування прибутку, та інші (обсягом 136,7 млрд дол. США). Темпи зростання іноземних інвестицій за 2002–2010 рр. у середньому становили 50% на рік. У 2010 р. за обсягом іноземних інвестицій Китай випередив Японію та Велику Британію, які є одними з найбільших інвесторів у світі.

Згідно зі статистичними даними ЮНКТАД, у 2010 р. Китай посів 5-е місце за обсягом вкладених іноземних інвестицій, та 17-е за обсягом накопичених прямих іноземних інвестицій. Незважаючи на зростання інвестиційної діяльності китайських інвесторів, Китай значно відстає від головних інвесторів у світі за обсягом накопичених зовнішніх інвестицій.

Чисельність зайнятих на закордонних підприємствах Китаю у 2010 р. перевищила 1,1 млн. осіб, з яких прийнятих на місці – 780 тис. осіб.

Особливістю закордонного інвестування Китаю є те, що після скупки пакета акцій іноземних компаній згодом відбувається їх злиття або поглинання. Зокрема, у 2010 р. 40% іноземних інвестицій були вкладені в транснаціональні поглинання та злиття обсягом 29,7 млрд дол. США. При інвестуванні Китай надає перевагу видобуванню та переробці природних ресурсів. Крім того, попитом користуються підприємства з виробництва та постачання електроенергії, обслуговування спеціальної техніки та фінансова галузь.

До найважливіших реципієнтів китайських інвестицій належать торгові партнери та підприємства, створені в офшорних зонах. Зокрема у 2010 р. 38,5 млрд дол. США було вкладено в Гонконзі у сферу бізнес-послуг, фінанси, нерухомість, обробну промисловість, торгівлю та перевезення; 6,1 млрд дол. США було вкладено в різні сфери економіки Британських островів, 3,5 млрд дол. США – Кайманових островів, 3,2 млрд дол. США – Люксембургу (переважно у сферу бізнес-послуг); 1,3 млрд дол. США – в Швецію (у виробничу сферу); 1,7 млрд дол. США – Австралії (у видобувні підприємства, нерухомість і виробництво); 1,1 млрд дол. США – Канади, 1,3 млрд дол. США – Сінгапуру (переважно в торгівлю, обробне виробництво, бізнес-послуги, будівництво, а також у підприємства із спеціального технічного обслуговування та виробництва і постачання електроенергії, газу та води). Крім того, значні обсяги закордонних інвестицій надходили в ЄС – обсягом 5,6 млрд дол. США, в АСЕАН – 4,4 млрд дол. США, в Росію – 568 млн дол. США та Японію – 338 млн дол. США.

Таким чином, на країни Азії припадає 65% китайських закордонних інвестицій, Латинську Америку – 15%, Європу – близько 10%, Північну Америку – 4%, Африку – близько 3%, Океанію – 3%. Якщо розглядати рейтинг активності китайських закордонних інвесторів у регіональному розрізі, то в п'ятірку основних інвесторів, які вкладають кошти в нефінансовий сектор входять підприємства провінцій Чжезян, Ляонін, Шаньдун, Гуандун, м. Шанхай, які належать до Східного регіону Китаю. Пекін у цьому рейтингу посідає восьме місце. Основними закордонними інвесторами є великі державні підприємства та організації, загальний обсяг інвестицій яких становить 70% усіх іноземних інвестицій.

Відмітною рисою китайських іноземних інвестицій є зростання присутності китайських бізнесменів на так званих «неблагополучних територіях» з нестабільною економічною та політичною ситуацією (М'янма, Гвінея та Судан), у країнах з політичними режимами антизахідного спрямування (Іран і Венесуела). Як правило, ці країни володіють багатим природно-ресурсним потенціалом та перспективним ринком.

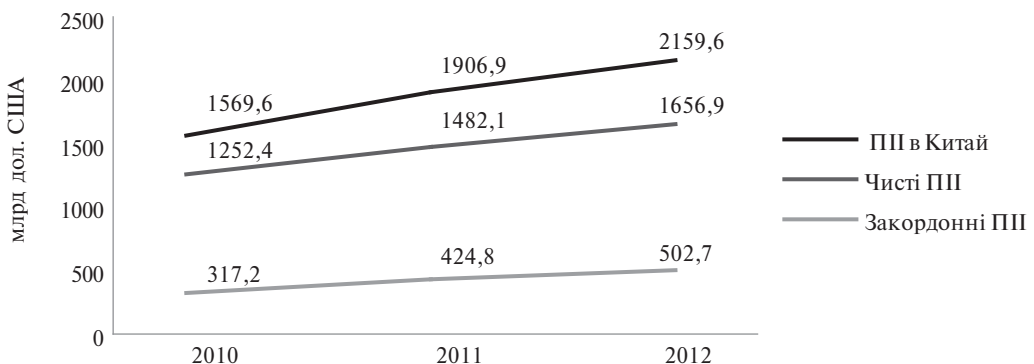

Рис. 2. Сукупні прямі іноземні інвестиції (вхідні/вихідні/чисті) Китаю

Джерело: складено автором за даними Комісії з регулювання банківської системи Китаю

Політика Китаю щодо інвестування в мінеральні ресурси за кордоном

Стрімкий економічний розвиток Китаю підтримувався завдяки розвитку національної промисловості. За роки реформ уряд Китаю витратив величезні кошти для створення сучасної промислової бази, що дало змогу Китаю стати найбільшим промисловим виробником у світі. Розвиток промисловості супроводжувався активною експлуатацією природних і мінеральних ресурсів. Перші роки реформ, за умов відсутності сучасного обладнання та технологій, китайська промисловість була цілком сировинно-орієнтованою. Безжална експлуатація мінеральних ресурсів і відсутність енерго- та мінералоефективних технологій призвели до зменшення сировинних запасів і значного забруднення довкілля. Відразу після конференції ООН з розвитку та довкілля в Ріо-де-Жанейро (1992 р.) уряд Китаю розробляє стратегію «Китай: порядок денний на 21-е століття – Біла книга щодо населення, довкілля та розвитку Китаю». З метою збереження національної бази мінеральних ресурсів уряд Китаю у квітні 2001 р. розробляє «Національну програму з мінеральних ресурсів», а в січні 2003 р. починає реалізовувати «Програму дій щодо сталого розвитку на початку XXI століття».

Хоча Китай володіє потужними запасами природних ресурсів, забезпеченість мінеральними ресурсами з розрахунку на одну людину є доволі низькою. Об'єктивно постає питання пошуку додаткових джерел постачання мінеральних ресурсів.

З метою підтримки експансії китайських підприємств на закордонні ринки Національна комісія з розвитку та реформ разом з Експортно-імпортним банком Китаю (ЕІБК) розробили у 2003 р. «Правила щодо кредитної підтримки ключових іноземних інвестиційних проектів». До ключових віднесено, насамперед, проекти в нафтовій і гірничій галузях.

Для кредитної підтримки іноземних інвестиційних проектів було розроблено механізм кредитування. ЕІБК виділив кошти у формі спеціальних кредитів для підтримки іноземних інвестицій відповідно до плану розвитку національних іноземних інвестицій.

За 1991–2007 рр. обсяг іноземних китайських інвестицій в Африку зріс з 0,2% до 3%, обсяг накопичених іноземних інвестицій, відповідно, з 56 млн дол. США до 4,46 млрд дол. США. За 2009–2012 рр. обсяг прямих китайських інвестицій (ПІІ) в Африку щороку зростає на 20,5% – з 1,44 млрд дол. США до 2,52 млрд дол. США. Обсяг накопичених прямих інвестицій за цей період, відповідно, зріс з 9,33 млрд дол. США до 21,33 млрд дол. США. Близько 2000 китайських компаній працюють у 50 африканських країнах [3, с. 38].

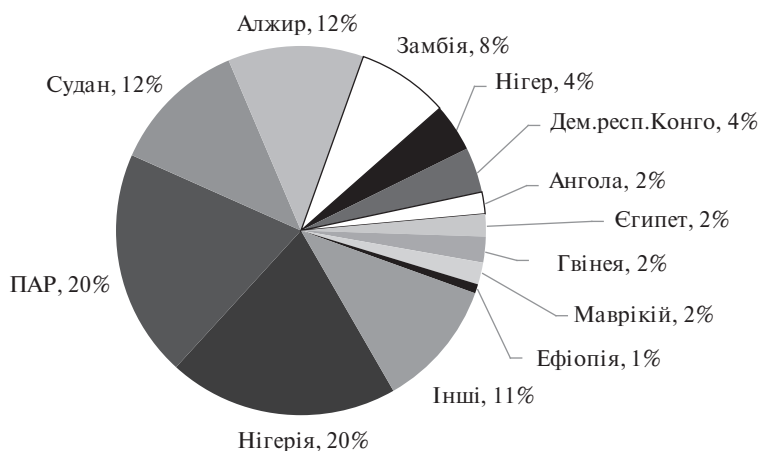

Рис. 3. Прямі іноземні інвестиції Китаю в Африку (2003–2007)

Джерело: складено автором за даними Комісії з регулювання банківської системи Китаю

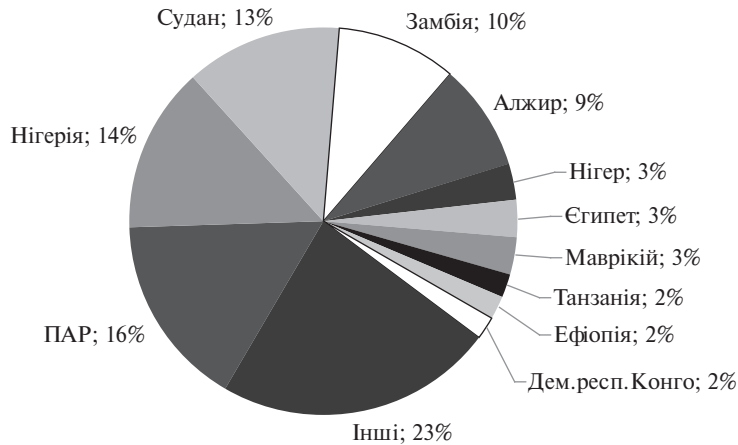

Рис. 4. Сукупні іноземні інвестиції Китаю в Африку

Джерело: складено автором за даними Комісії з регулювання банківської системи Китаю

Діяльність китайських компаній на глобальних ринках

Більше половини китайських ПІІ здійснюються на основі злиттів і поглинань (ЗіП) і в основному пов'язані з придбанням ключових технологій та активів у видобувних галузях. Після приєднання Китаю до СОТ у грудні 2001 р. підтримка транскордонних угод ЗіП стала частиною загальної промислової політики країни з метою сприяння інтернаціоналізації китайських компаній. Після зниження частки цієї форми в загальному обсязі закордонного інвестування у 2010 р. до 34%, у 2011 р. масштаби транскордонних угод зі злиттів і поглинань за участю китайського бізнесу знову зросли, що вивело Китай на друге місце у світі за цим показником після США.

Основний обсяг угод із ЗіП за участю китайських інвесторів припадає на сектор добувної промисловості (2/3 від усієї суми угод) і головним чином пов'язаний з придбанням активів у країнах Африки та Латинської Америки. Іншою сферою, в якій китайські компанії активно здійснюють придбання, є обробний сектор, де провідну роль у транскордонних угодах із ЗіП відіграють китайські виробники електронної продукції, телекомунікаційного обладнання та автотранспортних засобів.

У виробничому сегменті угоди ЗіП відбуваються на ринках розвинутих країн, на яких китайські інвестори шукають доступ до компаній середнього бізнесу, що володіють унікальними технологіями, налагодженими каналами збуту, досить відомими марками, або роблять ставку на придбання великих компаній з фінансовими проблемами, як, наприклад, «Volvo» або «Saab». Великий інтерес для китайських інвесторів становить придбання компаній, що виробляють автомобільні комплектуючі, фармацевтичну продукцію, оптику, біотехніку. На японському ринку китайські інвестори підшукують невеликі компанії, що володіють спеціалізованою технологією, і, як правило, купують їх дочірні структури або пайову участь в основному бізнесі. Обсяги таких угод в Японії ростуть швидкими темпами – тільки у 2011 р. вони подвоїлися.

Протягом останніх років кількість китайських компаній, що займають лідируючі позиції у світі в певних секторах зросла, зокрема: «Lenovo» – найбільший виробник персональних комп'ютерів у світі, «Huawei» – найбільший виробник товарів домашнього користування, «Huawei» – другий виробник у світі телекомунікаційного обладнання. Згідно з даними журналу «Forbes», Промислово-комерційний банк Китаю посів у 2013 р. перше місце в

рейтингу найбільших компаній у світі за комбінованим показником, що включає виручку, вартість активів, прибуток і ринкову капіталізацію.

Операційний прибуток 500 провідних китайських компаній у 2013 р. дорівнював 8 трлн дол. США, що становить дві третини від 500 провідних американських компаній. Китайські компанії помітно швидше розширюють свою діяльність у світі порівняно з американськими, які, в основному, зміцнюють свої позиції всередині США за рахунок скорочення витрат без відчутного зростання [4, р. 46–47].

Аналіз діяльності китайських компаній показує, що в 2007 р. перед початком фінансової кризи тільки 56 китайських компаній входили до списку найбільших у світі 2000 компаній. У 2013 р. їх кількість зросла до 149. Показники дохідності є більш вражаючими. Якщо в 2004 р. китайські компанії отримували тільки 0,8% від загального доходу 2000 найбільших компаній світу, то в 2013 р. ця частка зросла до 8,5%. Попереду були тільки Японія та США.

Протягом 2007–2013 рр. китайські компанії за показниками діяльності обійшли європейські. За рівнем прибутку показники китайських компаній виявились ще кращими. Якщо у 2007 р. частка прибутку китайських компаній від загального розміру прибутку 2000 найбільших у світі компаній становила 3,2%, то у 2013 р. вона зросла до 12,9%.

Після світової фінансової кризи китайські компанії значно зміцнили свої позиції на світових ринках. Сьогодні китайські компанії виробляють продукції на 20% більше, ніж американські. Частка доходу китайських промислових компаній від загального розміру доходів зросла з 0,5% у 2007 р. до 4,2% у 2013 р. Проте вони ще залишаються позаду американських (31,7%), японських (17,8%), німецьких (8,8%) та французьких (5%).

Китай також помітно збільшив інвестиційний потенціал. Обсяг сукупних заощаджень у 2011 р. в Китаї становив 3,6 трлн дол. США, тоді як у самих США – 1,8 трлн дол. США. Оскільки заощадження є базою для фінансових послуг, то цілком зрозумілими є успіхи Китаю в цій сфері.

Макроекономічна фінансова міць стимулює закордонну інвестиційну діяльність китайських підприємств у формі ЗіП, що відкриває китайським компаніям доступ до технологій і управлінських навичок.

Таким чином, результати діяльності китайських компаній є вражаючими: жодна країна світу не може похвалитися такими, як у Китаї, темпами розвитку промислових і фінансових компаній.

Реалізація геополітичних інтересів Китаю

З моменту створення КНР колишній лідер країни проголосив на весь світ, що Китай піднявся, маючи на увазі, що Китай буде вести діалог на рівних з іншими країнами світу, що Китай не допустить зовнішнього тиску на країну і будуватиме майбутнє, виходячи з власних інтересів. На початку 1950-х рр. тодішній китайський лідер Мао Дзедун розробив теорію, відповідно до якої світ складається з так званих «трьох світів». До країн першого світу він відніс США та СРСР, другого – країни Європи та Японію, третього – решту країн світу, до якого належали Китай та інші нові незалежні країни.

Відповідно до запропонованої теорії керівництво Китаю спрямовує свій зовнішньополітичний вектор у бік країн третього світу. Для створення правової основи нових стосунків тодішній прем'єр-міністр країни Чжоу Еньлай на Бандунській конференції країн третього світу в 1954 р. проголошує принципи мирного співіснування, які пізніше будуть визнані ООН базовими в міжнародних стосунках.

Відтоді Китай активно розбудовує стосунки з країнами «третього світу», до якого належать передусім країни Африки, Близького та Далекого Сходу. Політика розвитку стосунків з країнами третього світу сприяла політичному закріпленню Китаю на міжнародній арені.

Слід зазначити, що африканські країни зіграли доленосну роль для Китаю. Коли в 1971 р. розглядалося питання членства Китаю в Раді безпеки ООН, його кандидатура була підтримана більшістю африканських країн. Африканські країни також підтримують Китай у реалізації його політики «одного Китаю». Усі намагання Тайваню знайти підтримку серед африканських країн у вирішенні питання членства в ООН були безрезультатними.

За роки реформ Китай, завдяки успішній політиці залучення іноземних інвестицій і стимулювання експорту, накопичив найбільший у світі обсяг золотовалютних резервів. Китай, на відміну від інших азійських країн, зокрема, Таїланду, Південної Кореї, Філіппін, Малайзії та Сінгапуру, успішно подолав фінансову кризу 1998 р. Політика керованого обмінного курсу та збереження обмежень на конвертованість юаня по капітальному рахунку сприяла зміцненню юаня, який з часом перетворився на актив збереження заощаджень не тільки для самих китайців, а також для інвесторів з інших країн. Динамічний розвиток Китаю відбувся на тлі помірному розвитку США, які хоча й залишаються найпотужнішою країною у світі, проте значно відстають за темпами зростання ВВП від інших країн, що розвиваються. Згідно з даними американських джерел, економіка США подвоюється кожні 36 років, тоді як Китай подвоює ВВП кожні 10 років.

Сьогодні на політичній арені представлені два основні гравці – США та Китай, країни з протилежними ідеологічними доктринами, політичними та економічними системами. Якщо роль США у світових політичних процесах слабне, то Китаю, навпаки, – посилюється. Хоча обидві країни вже тривалий час намагаються віднайти прийнятну форму спілкування, зокрема у 2009 р. було започатковано китайсько-американський стратегічний і економічний діалог, проте приховане протистояння між країнами зберігається. Унікальність сьогоденного протистояння полягає в тому, що переможець фактично визначатиме майбутній світовий порядок чи принаймні суттєво впливатиме на його розвиток.

Суто з економічної точки зору більшість економічних показників, якщо розглядати їх у динаміці, складаються не на користь США. Із статичної точки зору економіка США є потужнішою, ніж Китаю. У 2012 р. ВВП країн, відповідно, становили: Китаю – 14,8 млрд дол. США, а США – 16,2 млрд дол. США. Проте за обсягом ВВП на душу населення США ще значно випереджає Китай. У 2012 р. цей показник в США становив 51,7 тис. дол. США, а Китаю – 10,9 тис. дол. США. Однак у США, на відміну від Китаю, впродовж більш як 10 років спостерігається відтік прямих інвестицій за кордон. США мають також від’ємний баланс потоку прямих іноземних інвестицій.

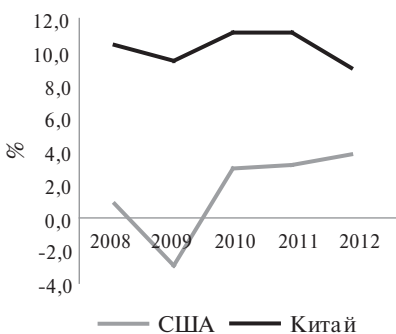

Рис. 5. Динаміка ВВП на душу населення, США/Китаю

Джерело: складено автором за даними Світового банку.

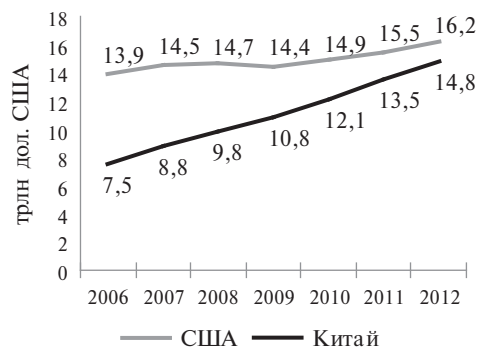

Рис. 6. ВВП США/Китай, в постійних цінах

Сьогодні більшість економістів визнають, що лідерство Китаю в світовій економіці – це лише питання часу. Коли це відбудеться, то світ неодмінно зміниться, бажано щоб мирно.

Геополітична стратегія України: висновки з китайського досвіду

Протягом тривалого часу Україна не мала чітко окреслених геополітичних інтересів. Стратегія багатовекторності зовнішньополітичного курсу країни, яка повинна була забезпечити збереження зовнішньополітичних інтересів країни з усіма потенційними партнерами, насправді більше дезорієнтувала зовнішніх партнерів, ніж сприяла розвитку взаємовигідних стосунків. У країні далі триває імітація справжніх економічних реформ, результатом чого стала хронічна економічна стагнація та посилення залежності країни від зовнішніх джерел надходження фінансових ресурсів і постачання стратегічного для країни енергетичного ресурсу – газу. Відсутність далекоглядної та виваженої зовнішньої політики призвела до послаблення геополітичної присутності країни на світовій арені. Внаслідок цього Україна самоізолювалася від низки життєво важливих світових політичних та економічних процесів. Йдеться не про ізолюваність внаслідок заходів з боку інших країн, як це сталося у випадку з Білоруссю, а про відсутність зацікавленості іноземних партнерів розвивати довготривалі стосунки з українськими підприємствами. Переконалим підтвердженням цього є, передусім, низька активність іноземних інвесторів в Україні. За відсутності бажання розвивати прозорі взаємовигідні стосунки з іншими країнами керівництво країни активно зосередило увагу на розробці засад зовнішньої політики України та закону про неї, який кілька разів змінювався, в основному в напрямі захисту інтересів політичного істеблішменту, а не інтересів держави.

Яскравою ілюстрацією цього процесу стали події кінця 2013 р., коли тодішнє керівництво «активно» працювало над розробкою Угоди про асоціацію з ЄС, запевняючи все світове співтовариство в невідворотності підписання цього документа. Однак за два місяці до підписання цієї угоди зовнішній вектор політики розвертається на 180° у східному, прокременівському, напрямі. І тут проблема не в тому, що українські лідери змінюють свій вибір. Проблема полягає у відсутності нормального процесу формування як внутрішньої політики країни, так і її зовнішньополітичного курсу.

Зміна влади завдяки надзусиллям українського народу відкриває нові перспективи перед країною. Однак попереду дуже багато важкої роботи, щоб вивести країну із системної суспільно-політичної та глибокої економічної кризи і забезпечити сталий розвиток. І безперечно, що в цій роботі важливою опорою може стати підтримка міжнародної спільноти і досвід інших країн.

З досвіду Китаю щодо захисту геополітичних інтересів можна взяти кілька важливих уроків:

1. Положення країни у світі залежить як від її економічної міці, так і від ефективності державного управління.

На самому початку реформ їх ініціатор Ден Сяопін заявив, що без економічного зростання країни та підвищення добробуту населення говорити про успіх будь-яких реформ є марнослів'ям. Крім того, він зазначав, що ключем модернізації є підвищення науково-технічного рівня: деклараціями модернізацію не здійсниш, для цього потрібні знання та спеціалісти. Це стосувалося всіх напрямів державного управління, включаючи зовнішньополітичну діяльність.

2. В умовах глобалізації зовнішньополітична діяльність країни посідає провідне місце в політичному процесі держави.

Історичний досвід Китаю засвідчив, що ізоляція від зовнішнього світу призводить до занепаду держави. Враховуючи це, одним з найважливіших напрямів політики реформи країни була стратегія відкритості. Китай створив сприятливий інвестиційний клімат і за рахунок іноземних інвестицій здійснив модернізацію економіки, технічне переоснащення цілих га-

лузей, отримав унікальний досвід управління в сучасних умовах та підготував кваліфіковані кадри.

3. У реформуванні фінансового сектору країни Китай виходив з ключового принципу: *фінансова система має захищати заощадження населення країни та забезпечувати підприємства необхідними коштами для розвитку.*

За роки реформ Китай спромігся створити одну з найпотужніших банківських систем у світі. Стабільність і надійність банківських установ сприяла залученню коштів, насамперед, населення країни. За обсягами заощаджень Китай посідає перше місце у світі, випереджаючи розвинуті країни. Китайські підприємства сьогодні входять до числа найбільших закордонних інвесторів у світі.

4. *Держава має створювати сприятливі умови для залучення іноземних інвестицій і стимулювання закордонних інвестицій.*

Діяльність іноземних компаній всередині країни та присутність вітчизняних за кордоном поєднує економіку країни із зовнішніми ринками та долучає до глобальних економічних процесів. Суть політики «опори на власні сили» в Китаї полягає не в тому, що Китай самотужки здійснює модернізацію країни, а в тому, що Китай самостійно обирає ту політику розвитку, яка сприяє економічному зростанню та покращенню життя китайців. За роки реформ Китай застосовував кілька стратегій, спрямованих на посилення своєї геополітичної присутності та захисту геополітичних інтересів країни, зокрема «іти назовні», «глобалізуватися» та остання «інтернаціоналізуватися». Це засвідчує важливість гнучкої політики та зовнішньоекономічних стосунків для розвитку країни.

5. *Китай показує, як з часом можна подолати слабкість у тій чи іншій сфері та перетворитися на впливового гравця у світовій політиці.*

Якщо на початку реформ Китай не мав необхідних фінансових ресурсів для реформування країни, а також перебував в ізоляції від зовнішнього світу, то завдяки прагматичній та послідовній політиці він перетворився на центр світового розвитку, до якого прикуті погляди практично всіх країн світу, а також став країною, що володіє значними фінансовими ресурсами та використовує їх для захисту своїх геополітичних інтересів. Китай сьогодні підтримує стратегічний та економічний діалог з ЄС, США, Японією, країнами Африки, Латинської Америки та країнами АСЕАН. Китай перетворюється на важливий центр геополітики. Досвід Китаю є повчальним і заслуговує ретельного вивчення: адже Україна також має шанси стати впливовим суб'єктом геополітики та зміцнити свою позицію на міжнародній арені за умови цілеспрямованого проведення економічних реформ, підвищення конкурентоспроможності національної економіки та запровадження розсудливої та прагматичної зовнішньоекономічної політики.

Список використаних джерел

1. *Huafei Q.* Contemporary Chinese Foreign Affairs and International relations / Q. Huafei. – Beijing : Current Affairs Press, 2012. – 428 p.
2. *Ruca Lu.* Investment: The Most Sustainable Model fro China-Africa Cooperation / Lu Ruca // China Today. – 2012. – Vol. 61, No. 9. – P. 2.
3. *Qinghai Liu.* Realities and Opportunities – Chinese Private Enterprises in Africa / Liu Qinghai // China Today. – 2013. – Vol. 63, No. 3. – P. 82.
4. *Ross John.* The rise of China's global companies / John Ross // China Today. – 2013. – Vol. 62, No 12. – P. 82.
5. Chinese outward investment: an emerging policy framework / International Institute for Sustainable Development. – 2012. – 307 p.

6. China banking regulatory commission / Annual report, 2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http:// http://www.cbrc.gov.cn/chinese/files/2013/8FC77357E36D44D2BD8B3C4BE97F965F.pdf](http://www.cbrc.gov.cn/chinese/files/2013/8FC77357E36D44D2BD8B3C4BE97F965F.pdf)

References

1. Huafei Q. Contemporary Chinese Foreign Affairs and International relations. Beijing, Current Affairs Press, 2012, 428 p.
2. Ruca Lu. Investment: The Most Sustainable Model fro China-Africa Cooperation. China Today, 2012, Vol. 61, No. 9, p. 2.
3. Qinghai Liu. Realities and Opportunities – Chinese Private Enterprises in Africa. China Today, 2013, Vol. 63, No. 3, p. 82.
4. Ross John. The rise of China’s global companies. China Today, 2013, Vol. 62, No. 12, p. 82.
5. Chinese outward investment: an emerging policy framework. International Institute for Sustainable Development, 2012, 307 p.
6. China banking regulatory commission. Annual report, 2011, available at: <http://www.cbrc.gov.cn/chinese/files/2013/8FC77357E36D44D2BD8B3C4BE97F965F.pdf>

Отримано 21.10.14

Олійник О.Н., канд. екон. наук, ГУ «Інститут економіки і прогнозування НАН України» (Київ)

ОПЫТ КИТАЯ В РЕАЛИЗАЦИИ ГЕОПОЛИТИЧЕСКИХ ИНТЕРЕСОВ ПУТЕМ ОСУЩЕСТВЛЕНИЯ ИНОСТРАННЫХ ИНВЕСТИЦИЙ И ПРЕДОСТАВЛЕНИЯ ЗАРУБЕЖНЫХ КРЕДИТОВ: УРОКИ ДЛЯ УКРАИНЫ

Статья посвящена анализу геополитической стратегии Китая в условиях глобализации. Выявлено, что в последнее десятилетие Китай активно осуществляет иностранные инвестиции и предоставляет зарубежные кредиты и таким образом усиливает свою роль в мировых экономических процессах. Китай активно скупает природные и минеральные ресурсы других стран, а также осуществляет операции слияния и поглощения известных мировых брендов, в результате чего Китай стал крупнейшим производителем в мире. На основе изучения опыта Китая были сделаны выводы для Украины по защите своих геополитических интересов и усилению нашего государства на международной арене.

Ключевые слова: геополитика, геополитические интересы, иностранные инвестиции и зарубежные кредиты, слияния и поглощения.

Oliinyk O.M., PhD (Economics) Institute for Economics and Forecasting, Ukrainian National Academy of Sciences (Kyiv)

EXPERIENCE OF CHINA IN THE REALISATION OF GEOPOLITICAL INTERESTS THROUGH THE IMPLEMENTATION OF CROSS-BORDER INVESTMENTS AND PROVIDING CROSS-BORDER CREDITS: LESSONS FOR UKRAINE

The article dwells upon China's geopolitical strategy in the context of globalization. Data shows that in the last decade, China has actively carried out cross-border investments and provided cross-border loans and, thus, increased its role in the global economic processes. China is actively buying other countries' natural and mineral resources, and also makes mergers and acquisitions of world-known brands, resulting in China becoming the largest manufacturer in the world. Based on the experience of China, some conclusions were made for Ukraine to protect its own geopolitical interests and strengthen our country in the international arena.

Keywords: geopolitics, geopolitical interests, foreign investments and loans, mergers and acquisitions.